

FONETIK STILISTIKA VA UNING ASOSIY VOSITALARI

Usmonov Farhodjon Faxriddinovich

Andijon davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Abdurasulova Muxlisabonu Ibrohimjon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti talabasi

Oldilbekova Mushtariybegim Olimjon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada fonetik stilistika tushunchasi, uning asosiy vositalari hamda badiiy matnlarda tutgan o'rni yoritiladi. Alliteratsiya, asonans, urg'u, intonatsiya kabi fonetik vositalarning stilistik funksiyalari tahlil qilinadi. Maqolada shuningdek, stilistik alofonlar, regional talaffuz, pauza va temp elementlarining nutqdagi roli, ularning obraz yaratishdagi ta'siri ko'rsatib o'tiladi.

Kirish.

Til – inson tafakkuri va dunyoqarashining ifoda vositasi bo'lib, uning estetik imkoniyatlarini o'rganishda stilistika muhim o'rin tutadi. Stilistika til vositalarining badiiy, emotsional va ekspressiv imkoniyatlarini o'rganadi. Fonetik stilistika esa tilning tovush qatlamidagi ifodaviy vositalarini o'rganadi.

Fonetik stilistika boshqa stilistik darajalarga nisbatan kamroq o'rganilgan bo'lsa-da, uning ahamiyati katta. Chunki og'zaki nutqda emotsionallik va ta'sirchanlik aynan fonetik vositalar orqali yuzaga chiqadi. Bu, ayniqsa, teatr, kino va ommaviy axborot vositalarida sezilarli.

Fonetik stilistika — bu tovush darajasida ifoda etiladigan stilistik vositalarni o'rganadigan tilshunoslik sohasi. U, asosan, fonetik birliklarning (tovushlar, urg'u, intonatsiya, pauza, temp) badiiy matnlardagi ekspressiv va estetik yukini tahlil qiladi. Fonetik vositalar adabiy tilni badiiylashtirishda va muallifning emotsional niyatlarini

aniq yetkazishda katta ahamiyatga ega. Ayniqsa, she'riyatda tovushlarning muvofiqligi (eufoniya) orqali ohangdorlik yaratiladi.

Fonetik stilistika, shuningdek, intonatsion strukturani, ya'ni gapning ohangida ifodalanadigan semantik ma'no va muallif munosabatini o'rganadi. Intonatsiyaning kichik o'zgarishi ham gap mazmunini butkul o'zgartirishi mumkin.

Fonetik vositalar tildagi eng sodda unsurlar bo'lishiga qaramay, ularning nutqdagi stilistik vazifasi murakkab va ko'p qirrali. Ular quyidagi yo'nalishlarda qo'llanadi: Alliteratsiya — bir xil yoki o'xshash undosh tovushlarning takrorlanishi. Badiiy matnlarda tovush uyg'unligi orqali estetik ta'sir kuchayadi. Masalan: “Bog' bo'ylarida bodom bo'lib bosh egibdi”.

Asonans — bir xil unli tovushlarning takrori orqali ohangdorlik yaratiladi. Bu asosan she'rlarda keng qo'llanadi va muayyan ritm beradi.

Onomatopoeiya — tovushni taqlid qiluvchi so'zlar orqali ifoda vositalari yaratiladi: “g'uvilladi”, “shaqilladi”, “shitirladi”.

Urg'u — so'z va gap urg'usining o'zgarishi orqali emotsiya va ma'no niqoblari yaratish mumkin. Urg'uning badiiy ifoda vositasi sifatida roli, ayniqsa dramatik matnlarda muhim. Intonatsiya — so'z yoki gapdagi ohang orqali muallifning hissiy munosabati ifodalanadi. Intonatsiya – matnni ruhlantiruvchi vosita sifatida xizmat qiladi. Pauza va temp — nutqdagi to'xtashlar, sukunatlar va so'zlash tezligi ham matn mazmuniga emotsional urg'u beradi. She'riyatda pauza orqali ritm va dramatik effekt yaratiladi. Fonetik stilistikada stilistik alofonlar, ya'ni fonemaning kontekstga bog'liq talaffuz variantlari, stilistik boylik sifatida xizmat qiladi. Masalan, bir so'zning adabiy talaffuzdan og'ishi personaj xarakterini chuqurlashtirishda foydalaniladi.¹

Lahjaviy talaffuz va sociolektlar ham fonetik stilistik vosita sifatida qo'llanadi. Masalan, qishloqdan chiqqan yoki past ijtimoiy qatlamga mansub personajning lahjasi

¹ Qosimov, Sh., Yusupov, Sh. Tilshunoslikka kirish. T.: O'zbekiston, 2004.

orqali ijtimoiy haqiqat ko'rsatiladi. Bu usul G'afur G'ulom, Abdulla Qahhor kabi yozuvchilar ijodida keng uchraydi.

She'riyatda fonetik vositalar eng faol qo'llaniladigan qatlamdir. Shoiralar asosan eufoniya (yoqimli tovush uyg'unligi) orqali o'quvchida estetik hissiyot uyg'otadilar. Tovush takrorlari, urg'u o'zgarishlari va pauzalar she'riy ritmga asos yaratadi.

Masalan, Usmon Nosir she'rlarida alliteratsiya va asonans vositalari orqali ko'ngil kechinmalari ohang bilan uyg'unlashtirilgan. Fonetik vositalar faqat estetik emas, balki semantik vazifani ham bajaradi.²

Xulosa

Fonetik stilistika — tilning eng past darajasi bo'lsa-da, uning uslubiy imkoniyatlari nihoyatda keng. Badiiy adabiyotda, ayniqsa she'riyat va dramatik asarlarda fonetik vositalarning o'рни beqiyosdir. Tovushlar uyg'unligi, intonatsiya, pauza, urg'u kabi elementlar orqali matnga hayot baxsh etiladi.

Kelajakda fonetik stilistika nafaqat adabiy matnlar, balki ommaviy nutq turlari (reklama, siyosiy chiqishlar, televideniya) stilistikasini ham chuqur tahlil qilishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Galperin, I.R. Stylistics. M.: Higher School, 1981.
2. Ахманова О.С. Фонетика и стилистика. М.: Наука, 1974.
3. Qosimov, Sh., Yusupov, Sh. Tilshunoslikka kirish. T.: O'zbekiston, 2004.
4. Rasulov, A. Fonetik vositalarning stilistik tahlili. T.: Fan, 2010.
5. Crystal, D. The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge University Press, 2003.

² Rasulov, A. Fonetik vositalarning stilistik tahlili. T.: Fan, 2010.

6. Jumayev, M. Adabiy til va uslubiyat. T.: Akademnashr, 2015.
7. Bozorov, A. Nutq madaniyati va fonetik vositalar. T.: Yangi asr avlodi, 2020.